

УДК 336.7

Стегнієнко М.О.

*аспірант кафедри банківської справи
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ІСНУЮЧИХ ПОГЛЯДІВ НА ПОНЯТТЯ «СИСТЕМНО ВАЖЛИВИ БАНКИ»

SYSTEMATIZATION OF AVAILABLE VIEWS ON THE CONCEPT OF DEFINITION OF SYSTEMICALLY IMPORTANT BANKS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто системно важливі банки як ключові елементи, які впливають на стійкість фінансової системи та економіки різних країн світу. З метою дослідження першопричин цього явища було простежено розвиток поняття системно важливих банків в історичній ретроспективі, розкрито основні етапи та виокремлено ключові елементи системно важливих банків. Систематизовано існуючі погляди щодо визначення системно важливих банків.

Ключові слова: системно важливі банки, концентрація капіталу, диверсифікація капіталу, системний ризик, ефект «зараження».

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены системно значимые банки как ключевые элементы, влияющие на устойчивость финансовой системы и экономики различных стран мира. С целью исследования первопричин этого явления было прослежено развитие понятия системно значимых банков в исторической ретроспективе, раскрыты основные этапы и выделены ключевые элементы системно значимых банков. Систематизированы существующие точки зрения относительно системно значимых банков.

Ключевые слова: системно значимые банки, концентрация капитала, диверсификация капитала, системный риск, эффект «заражения».

ANNOTATION

The paper examines systemically important banks as key elements that impact on the stability of the financial system and economy as a whole. The research uses methods of evaluation, analysis, comparison and synthesis. In this work, we trace the development of the concept of systemically important banks; name the key elements of systemically important banks. We systematize existing views on the definition of systemically important banks.

Keywords: systemically important banks, concentration of capital, diversification, systemic risk, «contagion».

Постановка проблеми. Питання виокремлення системно важливих банків набуло особливої актуальності під час кризи 2008–2009 рр., коли проблеми декількох великих учасників фінансової системи США спричинили порушення побудованих взаємозв'язків та спровокували потрясіння різних секторів фінансового ринку. З метою недопущення такої ситуації в майбутньому світові фінансові організації разом з наглядовими органами держав розпочали пошук уніфікованого механізму виявлення системно важливих банків у світових і національних банківських системах та розробку стандартизованого законодавства для цих установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій теорії та практиці проблемам виокремлення системно важливих банків займа-

ються зарубіжні та вітчизняні дослідники. Серед зарубіжних учених доцільно виділити праці С.А. Айвазяна, І.К. Андрієвської, Джу, Е. Енса, Р. Коннолі, С.Я. Пака, Г.І. Пенікаса, Х.С. Роха, Е. Шуїнарда, Раяна, Сеговіано, Тарашова, Хуанга та ін.

Питання системно важливих банків за умов посилення фінансової нестабільності та ролі центральних банків в забезпеченні їх стійкості висвітлено в працях вітчизняних учених: І.В. Белової, І.І. Д'яконової, О.І. Кіреєва, В.В. Лавренюка, В.І. Міщенко, Р.М. Набока, С.В. Науменкової, К.В. Парипи, А.А. Пересяди, М.І. Савлука, М.І. Самсонова, А.І. Степаненка, О.М. Христофорова, А.П. Яценюка та ін. Крім того, значну роль у вивченні системно важливих банків відіграють документи Базельського комітету з банківського нагляду, Ради з фінансової стабільності, Міжнародного валютного фонду та нормативи центральних банків країн світу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те що проблемі виокремлення та регулювання системно важливих банків в умовах глобальної фінансової нестабільності приділяється посилена увага, багато питань залишається без відповіді. Зокрема, в економічній літературі відсутній уніфікований погляд на визначення сутності системно важливих банків.

Мета статті полягає в систематизації існуючих поглядів на визначення системно важливих банків для більш повного розуміння причин появи загроз для економіки результати діяльності цих установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системно важливі банки відіграють провідну роль у функціонуванні фінансової системи на рівні держави та світової економіки. Дане явище пояснюється тим, що великі фінансові установи мають більше можливостей створити інноваційний продукт, який отримає визнання у всьому світі, та максимально задовольнить зростаючі потреби клієнтів. Однак, зважаючи на збільшення питомої ваги активів системних банків у банківській системі країни, у наглядових органів виникає необхідність створення відповідного законодавства з метою забезпечення стійкості та розробки дієвого механізму обме-

ження поширення можливих негативних явищ, які виникають внаслідок банкрутства або нестачності системно важливих банків та впливають на реальний сектор економіки.

Розкриття сутності системно важливих банків вважаємо за доцільне почати з окреслення передумов виникнення установи, яка має системну важливість для економіки, що сприятиме як формуванню теоретичної бази та понятійного апарату наукового дослідження, так і з'ясуванню місця системно важливих банків у фінансовій системі країни.

Системно важливі банки в різних країнах світу утворювались трьома різними шляхами. Одні банки стали системними за рахунок розвитку самого банку: концентрації активів у банківській системі та створення розгалуженої філіальної мережі (Україна, ПАТ «Ощадбанк»). Інші банки набували системного значення завдяки банківським об'єднанням: банківським холдингам та банківським групам. Але в історії системних банків існує ще й третя група, у якій системно важливим банком є банк-кастодіан (Сінгапур). Банк-кастодіан (custodian) – банк, який забезпечує відповідальне зберігання та управління цінними паперами за дорученням своїх клієнтів, а також може надавати інші послуги, включаючи кліренс, управління грошовими операціями, кредитування в іноземній валюті та у формі цінних паперів [1].

Відповідно до законодавства України, банківською холдинговою компанією (bank holding company) є фінансова холдингова компанія, сукупне середньоарифметичне значення активів банків – учасників банківської групи якої за останні чотири звітних квартали становить не менше 50% сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх фінансових установ, що входять до цієї групи, за цей період [2].

Іншим видом банківських об'єднань є банківська група. Згідно з Положенням про порядок ідентифікації та визнання банківських груп, під банківською групою (banking group) варто розуміти групу юридичних осіб, які мають спільного контролера, що складається: 1) з материнського банку та його українських та іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами; 2) з двох або більше фінансових установ, в якій банківська діяльність є переважною [2].

Розрізняють наступні види банківських груп: а) міжнародна банківська група – група фінансових установ, пов'язаних відносинами контролю, діяльність якої представлена більше ніж в одній країні та яка підлягає нагляду на консолідованій основі з боку іноземного органу нагляду; б) іноземна банківська група – група, яка є частиною міжнародної банківської групи; в) національна банківська група – банківська група, яка не є частиною міжнародної банківської групи [3].

Зауважимо, що всі глобальні системно важливі банки є частиною банківських/фінансових

груп або банківських холдингових компаній. Така ситуація співвідносна і для України, системно важливі банки якої представлені банківськими групами ПАТ «КБ «ПриватБанк», ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «КБ «Укрсоцбанк», ПАТ «КБ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «КБ «Дельтабанк», ПАТ «КБ «Сбербанк Росії» та міжнародною фінансовою групою BNP Paribas ПАТ «УкрСибБанк».

У сучасній зарубіжній економічній літературі зустрічаються різні тлумачення дуже великих банків, які часто називають «занадто великими, щоб збанкрутувати» (too big to fail), «занадто системними, щоб збанкрутувати» (too systemically to fail), «занадто взаємопов'язаними, щоб збанкрутувати» (too interconnected to fail), «занадто важливими, щоб збанкрутувати» (too important to fail) та «занадто великими, щоб бути врятованими урядом» (Too-Big-To-Save). Кожне з цих визначень пояснює окремі причини для посилення наглядних вимог за діяльністю системно важливих банків та надання підтримки урядом внаслідок погіршення діяльності або банкрутства банків.

Відповідно визначенню С. Зоу, «занадто великий, щоб збанкрутувати» (too big to fail) – це фінансовий інститут, який володіє значною долею ринку та має таку кількість економічних зв'язків, що його банкрутство матиме катастрофічні наслідки для світової економіки та/або для економіки окремої країни [4].

Розглядаючи вплив великих фінансових інститутів на економіку, Хі Су Рох та Сан Ян Пак пропонують поняття «занадто важливі, щоб збанкрутувати» (too important to fail), при цьому зміщують акцент з розміру фінансової установи на взаємопов'язаність цього банку з великою кількістю важливих банків, яка може поставити під загрозу всю фінансову систему [5].

Розкриваючи поняття «занадто системного, щоб збанкрутувати» банку (too systemically to fail), Ерік Раджан наголошує на тому, що це установа, активи якої є диверсифікованими, тобто розподіленими на фінансовому ринку між великою кількістю інших установ з метою мінімізації ризиків. У процесі виходу з ринку така фінансова установа може стати причиною «зараження» проблемними ресурсами для інших банків і тим самим спровокувати запуск негативних процесів в економіці [6].

Окреслюючи поняття «занадто взаємопов'язаного, щоб збанкрутувати» фінансового інституту (too interconnected to fail) – це така фінансова установа, яка не вирізняється особливим розміром, проте виступає основним контрагентом на ринку і пропускає через себе велику кількість різних фінансових потоків, утворюючи навколо себе мережу із багатьох фінансових інститутів [7].

Відомий спеціаліст в області регулювання банківської діяльності В. Ахарія розглядає системно важливі банки з точки зору бан-

ківських об'єднань кількох невеликих та пов'язаних між собою добре диверсифікованими ресурсними портфелями установ, які разом приймають участь у різних інвестиційних проектах, тим самим наражаючи один одного на ефект «зараження» низько ліквідними активами [8].

Розглядаючи рівень ВВП деяких країн світу та порівнюючи його з розміром активів найбільших банків, які здійснюють діяльність у цих країнах, виникає необхідність розкриття системно важливих банків з точки зору можливостей уряду підтримати великі банки під час кризи. Відповідно до емпіричних досліджень, активи найбільшого банку в Ірландії під час кризи 2007–2009 рр. перевищували ВВП Ірландії майже в 2,5 рази, а активи найбільшого банку Люксембургу у 2014 р. (Deutsche Bank Luxembourg) перевищували ВВП Люксембургу в 1,63 рази (рис. 2). Отже, банки стають занадто великими, щоб бути підтриманими урядом під час кризи, бо для порятунку такого банку, навіть при акумулюванні всіх можливих наявних ресурсів уряду, коштів буде недостатньо [9; 10; 5, с. 3].

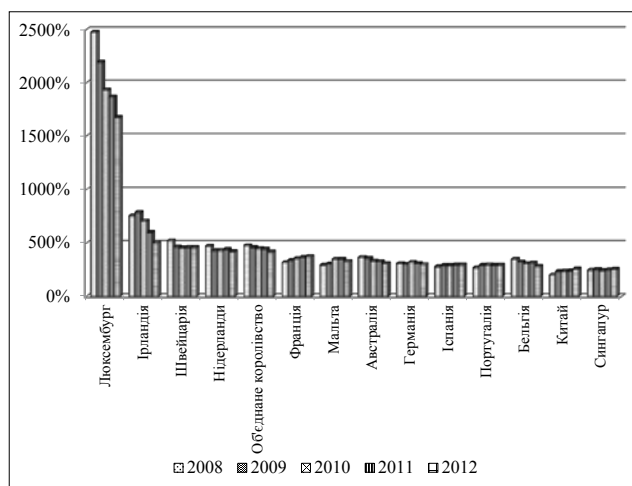

Рис. 1. Співвідношення сукупних активів банківської системи до ВВП відповідних країн світу [11]

Відзначаючи значне перевищення банківського сектору над виробленим в країні річним ВВП, вважаємо за потрібне акцентувати увагу та тому, що порятунок цієї фінансової установи за представлених умов не є можливим.

Окрім вітчизняних та зарубіжних вчених, розробку підходів до визначення системно важливих банків здійснюють Базельський комітет з банківського нагляду, Рада з фінансової стабільності, Міжнародний валютний фонд (через системний ризик).

Базельський комітет з банківського нагляду визначає системно важливі фінансові інститути як інститути, банкрутство або незначне погіршення діяльності яких через їх розмір, складність та взаємопов'язаність призведе до значних втрат для фінансової системи та економіки в цілому [12].

З точки зору Ради з фінансової стабільності, під системно важливими фінансовими установами варто розуміти установи, що характеризуються суттєвим обсягом і складністю операцій, системною пов'язаністю та складною заміненістю, а порушення чи диспропорції в їх діяльності можуть призвести до значних збитків для фінансової системи та економіки в цілому [13, с. 6].

Відповідно до методики Міжнародного валютного фонду, системно важливим банком є банк, діяльність якого може спровокувати ризик порушення процесу надання фінансових послуг, що призведе до погіршення функціонування частини чи всієї фінансової системи, та становить загрозу негативних наслідків для реального сектору економіки [14, с. 31].

А. Жуков під системно важливими фінансовими інститутами розуміє фінансові установи, які характеризуються суттєвим об'ємом та складністю операцій, системною взаємопов'язаністю, складнощами заміни [15].

У своїх дослідженнях П. Прает розкриває поняття системно важливого банку як фінансової установи, неплатоспроможність або нездатність функціонувати належним чином якої буде мати істотний негативний вплив на фінансову систему [16, с. 3].

Ф. Алескеров, Г.І. Пенікас, І.К. Андрієвська, Д.В. Григор'єв, Н.П. Львов, Е.С. Малков, О.О. Нікітін доповнюють визначення П. Праета і характеризують системно важливий банк як велику кредитну організацію, істотно погіршення стаю або банкрутство якої може спричинити серйозні проблеми у фінансовій системі, що негативно позначиться на реальному секторі економіки [17, с. 26].

Е цьому ж контексті визначає системно важливі банки Я. Анвар – як банк, неплатоспроможність або нездатність функціонувати належним чином якого можуть спричинити фінансову кризу при прямій дії або слугувати спусковим механізмом для поширення шоків [18, с. 1].

С. Науменкова та В. Міщенко пропонують розуміти під системно важливими банками, які внаслідок зміни певної сукупності внутрішніх і зовнішніх чинників можуть призвести до накопичення диспропорцій та негативно вплинути на фінансову стабільність [19, с. 3].

На взаємопов'язаності банків, що визначає суть системно важливих банків, акцентують увагу Хі Су Рох та Сан Ян Пак, підкреслюючи, що системно важливі банки – це банки, взаємопов'язаність яких з великою кількістю важливих банків може поставити під загрозу всю фінансову систему [5].

Схоже визначення пропонує В. Новікова, визначаючи системно важливі банки як великі, тісно пов'язані з іншими банками, вихід з ринку яких може завдати значні збитки економіці [20, с. 33].

Для уточнення змісту системно важливих банків вважаємо за необхідне розглянути їх

Таблиця 1

Визначення системно важливих банків урядами країн світу

Країна	Визначення
Гонконг [21]	Системно важливі банки – це фінансові інститути такої важливості, які в стані нежиттєздатності спроможні мати значний негативний вплив на глобальну (G-SIBs) або національну фінансову систему (D-SIBs). Системно важливі банки – це такі фінансові інститути, які у випадку погіршення стану або нежиттєздатності здатні спричинити серйозні перебої у фінансовій системі та економіці
Китай [22]	Системно важливі банки – це банки, які мають таке значення, що крах або тяжке становище яких можуть стати причиною серйозних порушень фінансової системи та в кінцевому рахунку всієї економіки
Австралія [23, с. 8]	Системна важливість має бути визначена з точки зору потенційних наслідків банкрутства банку на економіку, а не самого ризику настання банкрутства
Україна [2]	Системно важливий банк – (systemically important bank; systemic bank) – банк, неможливість функціонування якого спричиняє значний вплив на функціонування банківської системи в цілому
Канада [24]	Національні системно важливі банки (D-SIBs) – це банки, банкрутство яких має згубні наслідки для функціонування канадської фінансової системи та економіки

тракування урядами Гонконгу, Китаю, Австралії, Канади та України (табл. 1).

Таким чином, документи Базельського комітету з банківського нагляду, ЄС, Ради з фінансової стабільності та провідних консалтингових агенцій слугують основою для розробки власного законодавства різними країнами світу. А уряди країн, в свою чергу, враховуючи вплив внутрішніх та зовнішніх факторів, а також ґрунтуючись на емпіричних даних, отриманих в результаті аналізу системно важливих банків, розробляють власні нормативи та рекомендації.

Висновки. Базуючись на вищерозглянутих нами поглядах щодо визначення системно важливого банку, можна сказати, що такі банки є ключовими елементами фінансової системи будь-якої країни світу.

Кризові явища в банківській системі України, які почалися у 2008 р. та набули нового розвитку у 2014–2015 рр., загострили проблему своєчасного виявлення та зниження негативного впливу системно важливих банків на економіку країни. Так, збитки банківської системи України станом на 1 липня 2015 р. разом з неплатоспроможними банками сягнули 81 974 млн. грн., що склало 5,5% сукупних активів банківської системи України, не скоригованих на резерви за активними операціями, а обсяг виданих кредитів НБУ за шість місяців 2015 р. склав 16 812 млн. грн. Тому превентивні дії щодо виокремлення системно важливих банків та посилення вимог до них є необхідною умовою забезпечення стійкості банківської системи кожної країни світу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / [С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова] ; Центр наукових досліджень Національного банку України. – К. : Знання, 2011. – 504 с.
- Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123655&cat_id=123321.
- Про затвердження Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп : Постанова Правління Національного банку України від 9 квітня 2012 р. № 134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0708-12>.
- Zhou C. Are Banks Too Big to Fail? Measuring Systemic Importance of Financial Institutions / C. Zhou // International Journal of Central Banking. December 2010.
- Hee Su Roh, Sun Young Park “Too-Important-To-Fail (TITF) Implicit Guarantee with a Limited Fiscal Backstop May” / Roh Su Hee, Park Young Sun // Social Science Research Network. – 2015. – 46 p. [Electronic resource]. – Available from : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2614258.
- Rajan Eric, Raghuram G. Too Systemic to fail: Consequences, Causes, and Potential Remedies [Electronic resource] / Eric Rajan, G. Raghuram // Gleacher Distinguished Service Professor of Finance at the University of Chicago's Booth School of Business to the Senate Banking Committee Hearings. – May 6th 2009. – 8 p. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.bis.org/events/conf090625/rajanpaper1.pdf>.
- Bernanke, Ben S “Financial reform to address systemic risk” Speech by Mr Ben S Bernanke, Chairman of the Board of Governors of the US Federal Reserve System, at the Council on Foreign Relations, Washington DC, USA. March 10th 2009 [Electronic resource]. – Available from : <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090310a.htm>.
- Acharya, V. Too Many to Fail – An Analysis of Time-inconsistency in Bank Closure Policies / V. Acharya, T. Yorulmazer // Bank of England. Working Paper 319. – March, 2006. – 42 p. [Electronic resource]. – Available from : http://pages.stern.nyu.edu/~sternfin/vacharya/public_html/acharya_yorulmazer_bank_closures.pdf.
- Luxembourg Banks Insights 2014 [// Financial services KPMG [Electronic resource]. – Available from : <http://www.kpmg.com/LU/en/IssuesAndInsights/Articlespublications/Documents/Luxembourg-Banks-Insights-2014-09-05.pdf>.
- Gross domestic product 2014. [Electronic resource]. – Available from : <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>.
- Bank Assets (As % Of GDP. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.helgilibrary.com/indicators/index/bank-assets-as-of-gdp>.
- Addressing SIFIs // Financial Stability Board (FSB) [Electronic resource]. – Available from : <http://www.financialstabilityboard.org/>

- what-we-do/policy-development/systematically-important-financial-institutions-sifs/.
13. Обзор деятельности Совета по финансовой стабильности. Центральный банк Российской Федерации. Март 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cbr.ru/analytics/fin_stab/ODSFS_01032013.pdf?pid=fin_stab&sid=ITM_54539.
 14. Guidance to assess the systemic importance of financial institutions, markets and instruments: initial considerations – background paper. Report to the G–20 Finance Ministers and Central Bank Governors / IMF, BIS, FSB. – October 2009 [Electronic resource]. — Available from : <http://www.imf.org/external/np/g20/pdf/100109a.pdf>.
 15. Глосарій Центрального банку Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cbr.ru/ireception/terms_dfs_3.pdf.
 16. Praet Peter Macro-prudential and financial stability statistics to improve financial analysis of exposures and risk transfers / Peter Praet // Fifth ECB Conference on Statistics, Frankfurt. – 22-23 April 2010/. – 14 p. [Electronic resource]. – Available from : http://www.ecb.europa.eu/events/pdf/conferences/stats_conf/101019_session1_praet.pdf?ebf45c17e-7b90a5c4d98d21196eeba61.
 17. Алескеров Ф.Т. Анализ предложений по регулированию глобальных системно значимых банков / [Ф.Т. Алескеров, Г.И. Пеникас, И.К. Андриевская, Д.В. Григорьев, Н.П. Львов, Е.С. Малков, А.А. Никитин] // Банковское дело. – 2011. – № 11. – С. 26–29 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.hse.ru/data/2011/11/02/1269370751/BD11_GSIBs_final.pdf.
 18. Yaseen Anwar: Managing Systemically Important Financial Institutions (SIFIs) / Anwar Yaseen// Speech by Mr. Yaseen Anwar, Governor of the State Bank of Pakistan, at the second meeting of the Financial Stability Board (FSB) Regional Consultative Group for Asia, Kuala Lumpur. – 2012 (14 May) [Electronic resource]. – Available from : <http://www.bis.org/review/r120615k.pdf>.
 19. Міщенко В.І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків / В.І. Міщенко, С.В. Науменкова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір : зб. наук. праць. – Львів, 2014. – Вип. 1(105). – С. 186–196.
 20. Новикова В. Функционирование и регулирование системно значимых банков в Республике Беларусь / В. Новикова// Банковский вестник. – 2013. – № 8. – С. 33–38 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nbrb.by/bv/cont.asp?id=9879>.
 21. Frequently Asked Questions on Systemically Important Banks (SIBs) [Electronic resource]. – Available from : <http://www.hkma.gov.hk/media/eng/doc/key-information/press-release/2015/20150316e3a2.pdf>.
 22. Systemically Important Authorized Institutions (SIBs) [Electronic resource]. – Available from : <http://www.hkma.gov.hk/eng/key-functions/banking-stability/sibs.shtml>.
 23. Domestic systemically important banks in Australia, 2013. [Electronic resource]. – Available from : <http://www.apra.gov.au/adi/Publications/Documents/Information-Paper-Domestic-systemically-important-banks-in-Australia-December-2013.pdf>.
 24. Minister of Finance underscores the importance of ensuring Canada's financial system remains strong. – August 1, 2014 – Ottawa, Ontario – Department of Finance [Electronic resource]. – Available from : <http://www.fin.gc.ca/n14/14-099-eng.asp>.